

l'escena d'*El doctor T y las mujeres* a la font del centre comercial. I, seguint amb el motiu de la pluja, en els casos en què, segons Balló, serveix per retratar la descomposició i la fatalitat a *La mujer del puerto*, recorda vivament el final de la posada en escena de *Lulú*, de Mario Gas. I és que, com diu el citat Steiner, «tota

obra d'art és un acte crític sobre una obra anterior», com intenta dir aquesta ressenya de l'assaig comentat.

Anna Tous

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Periodisme
i de Ciències de la Comunicació

HERR, Michael

Despachos de guerra

Barcelona: Anagrama, 2001, 267 p.

Traducció de J. M. Álvarez Flores i Àngela Pérez

L'editorial Anagrama ha reeditat un dels llibres clàssics sobre la guerra de Vietnam, *Despachos de guerra*, de Michael Herr. Més de vint anys després de la seva publicació original (*Dispatches*, Nova York: Alfred A. Knopf, 1977) i de la primera en castellà (1980), el text sorprèn perquè no ha perdut la frescor ni l'interès, en presentar-nos, sense filtres moralitzadors, uns personatges que es mouen per una guerra injusta en la qual es trobava atrapat els Estats Units.

A Herr no cal presentar-lo. Les seves cròniques de la guerra publicades a *Esquire* li van valer reconeixements internacionals, premis de prestigi i ser inclòs en el selecte club del nou periodisme, al costat de Tom Wolfe, Norman Mailer, Truman Capote y Hunter S. Thompson, per esmentar-ne els més destacats. Un nou periodisme, objecte d'estudi de desenes de teòrics de la comunicació, que va reivindicar el dret a contestar el mite de l'objectivitat. Els periodistes d'aquest moviment tan heterogeni com imitat no renunciaven a una subjectivitat modelada per les seves circumstàncies, perquè «tot informador professa creences i es sotmet a normes i rutines professionals que condicionen el treball informatiu», com posa de manifest Albert Chillón (*Literatura y periodismo*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la UAB, 1999).

Honest, Herr reconeix que la guerra és un fet del qual no es pot sortir indemne. «Yo fui allí con la ingenua pero honrada creencia de que uno debe ser capaz de mirar cualquier cosa, honrada porque la asumí y pasé por ella, ingenua porque no sabía, tenía que enseñármelo la guerra, que eras tan responsable por todo lo que vieses como por todo lo que hicieras. Lo malo era que no siempre sabías lo que estabas viendo hasta después, quizás años después» (p. 24), escriu a les primeres pàgines. Encara que al principi s'ho mira amb distància, acotxat per la categoria de corresponsal a la qual pertany, després és engolit per un univers de violència, d'éssers desfigurats per la guerra. «La mezcla era asombrosa: santos incipientes y homicidas realizados, inconscientes poetas líricos e hijos de puta tontos y cabrones con el cerebro hundido en el pescuezo» (p. 34), reconeix.

Transitarà per aquella terra, viurà batalles, conèixerà herois anònims, s'embarxarà en les sòrdides habitacions dels hotels de Saigón, fumarà porros més sol que la una, escoltarà històries increïbles, de misèria humana. Sense concessions, però també sense intentar donar lliçons, perquè considera que ell no posseeix la veritat. El seu rebuig d'una aventura militar que farà de catalitzador de moviments contestataris que s'estendran pels campus

sacsejant tant l'acadèmia com els conservadors fonaments de la societat nord-americana s'expressa de forma indirecta, mitjançant alguns personatges o comentaris en tercera persona. «Mucha gente sabía que era imposible conquistar el país, que sólo podíamos destruirlo, y se encerraban con esto con escalofriante contemplación, sin cuartel, sembrando las semillas de la enfermedad, fiebre de los ojos redondos, hasta que alcanzaba proporciones de plaga, llevándose a uno de cada familia, a una familia de cada aldea, una aldea de cada provincia, hasta que hubiesen muerto un millón y otros millones quedasen descentrados y perdidos en ella» (p. 62).

És la guerra total, la destrucció per la destrucció, el napalm que corroeix conreus i la pell, els defolians que maten la vegetació, els bombarders gegants B-52, la tortura dels camperols, sospitosos tots de col·laborar amb un enemic invisible, però present en les bombes trampa que mutilen marines, en les batalles de Je Sanj i en les emboscades enmig del bosc tropical.

Si pels soldats nord-americans els vietnamites, els «grocs», són invisibles, per a Herr són figurants en un espectacle d'horror. No tenen nom ni cognom, ni existeixen més enllà del seu paper secundari, com a receptors de les bombes, fent de prostitutes en bars llardosos i de camperols atemorits. Tampoc apareixen en el llibre els soldats sud-vietnamites, aliats dels Estats Units, sinó es per destacar-ne la desconfiança i el menyspreu que susciten. En una ocasió, una unitat de nord-americans, emboscats pels vietcongs a la vall d'A Shau, intenten escapar amb helicòpters, però com que no hi ha espai per a tots, deixen a terra els sud-vietnamites. «Los dinks chillaban y se amontonaban, y se agarraban a las escalerillas y a nuestras piernas, hasta que llegó un momento en que no podíamos subir a los helicópteros, y empezamos a dispararles. Y aún entonces seguían echándose encima, fue tre-

mendo. En fin, podían creer muy bien que los vietcongs les disparasen, pero no podían creer ya que lo hiciésemos también nosotros...» (p. 33).

La tribu dels periodistes en surt més malparada que els propis soldats nord-americans. Herr, que evita qualificar les actituds dels soldats, es mostra implacable amb els periodistes llepaculs. «Había muchos plumíferos mercenarios que transmitían palabra por palabra lo que oficiales y generales les decían que escribirían, y muchos para los que Vietnam no era más que una importante etapa en su carrera» (p. 228). Són els periodistes que transcriuen els eufemismes dictats per l'oficina de premsa de l'exèrcit, com «andada discreta» per referir-se a una operació que «hizo pedazos a un abuelo y dos niños cuando corrían por el muro de un arrozal, al menos según el informe que luego hizo el piloto del helicóptero» (p. 229) i «encuentro conflictivo» per assenyalar una emboscada «que concluía normalmente con 17 o 117 o 317 muertos enemigos y unas pérdidas norteamericanas “calificadas de leves”» (p. 229).

Els eufemismes que al Vietnam eren una excepció, transmesos pels periodistes mercenaris, després han inundat les cròniques de bona part dels conflictes en les quals ha estat implicat Occident. El terme «andada discreta» recorda el de «danys col·laterals», emprat tant a la guerra de la coalició multinacional contra Iraq com en els atacs de l'Aliança Atlàntica contra Iugoslàvia. Instal·lat el còmode consens sobre la necessitat de la desinformació de les aventures militars, les cròniques de Herr guanyen en interès, perquè ens recorden un periodisme dels conflictes crític i valent, que va tenir el seu moment àlgid en la guerra de Vietnam. «La censura i la propaganda, les dues armes de la guerra política, són components integrals de la guerra moderna», argumenta William Hachen (*The world news prism. Changing Media of International Communication*. Ames: Iowa State University Press, 1997).

Sí, Vietnam va ser l'última guerra amb implicació occidental en què es va poder informar amb llibertat. Els límits només els posava el periodista. Si volia, podia acompanyar els soldats en les operacions militars, i patir emboscades i veure morir companys i sentir com lliscaven les bombes de napalm. Si preferia quedar-se a l'hotel de Saigon, ho podia fer, perquè podria informar mitjançant els comunicats de l'oficina de premsa de l'Exèrcit. Després de Vietnam, només es van poder escriure les cròniques des de l'hotel o les àrees sota

control dels militars. «La invasió nord-americana de 1983 de Grenada va marcar un punt en la política de premsa de la guerra moderna», recorda A. Trevor Thrall (*War in the Media Age*. Cresskill, Nova Jersey: Hampton, 2000). Una política perfeccionada a les successives guerres, des de les Malvines fins a Afganistan, passant pel golf Pèrsic.

Antoni Castel

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Periodisme
 i Ciències de la Comunicació

BALSEBRE, Armand

Historia de la radio en España. Volumen I (1874-1939)

Volumen II (1939-1985)

Madrid: Cátedra, 2001-2002, 2 vol.

Hasta hace relativamente pocos años, la bibliografía española sobre radiodifusión había sido bastante escasa en comparación con la influencia social y política, y con el desarrollo material alcanzados por este medio de comunicación en el siglo XX. Sin embargo, en los últimos tiempos el panorama bibliográfico ha cambiado bastante, de tal manera que este medio, aunque todavía no haya alcanzado parecido interés que otros como la prensa, la televisión y el cine, va cubriendo poco a poco huecos injustificables. A título indicativo, de las 1.550 tesis doctorales leídas en España (o en el extranjero sobre temas españoles) entre 1926 y 1998, un total de 404 analizan algún aspecto de la prensa, 138 se ocupan de la televisión, 117 estudian la cinematografía y sólo 63 se han preocupado por la radiodifusión.

Este «medio desconocido», como fue calificado por el experto Ángel Faus Belau, está dejando de serlo poco a poco gracias a la labor sobre todo de expertos de las diferentes universidades españolas (aunque también desde otros ámbitos), que

en los últimos años han vuelto su mirada al que, hoy por hoy, continúa siendo el más extendido en todo el planeta. Pero, si los estudios de carácter general no resultan abundantes entre nosotros, los que se ocupan específicamente de su historia y estructura lo son aún menos. Por ello, resulta alentador que recientemente se hayan presentado nuevas obras académicas en este campo de estudio.

En estos momentos bien podríamos afirmar que nos encontramos ante una cuarta generación de obras sobre historia y estructura de la radio, desde las pioneras hace casi siete décadas. La primera comprende básicamente los libros *La radio a casa nostra*, de Alexandre Forcades (1933); *El triomf de la ràdio a Catalunya*, de Ramon Pérez Vilar (1933); *Historia de la radiodifusión en España*, de Virgilio Soria (1935), y *Articles*, de Eduard Rifa (1938), que constituyen los hitos fundacionales en este tipo de estudios, en momentos en que la mayoría de ellos se dedicaban fundamentalmente a exaltar las cualidades y posibilidades técnicas del nuevo medio.